

Проклятий двір

КУПИТИ

Про книгу

Це ціле містечко арештантів і наглядачів, яке левантійці і морці різних національностей називають Deposito, а саме воно більш відоме під назвою Проклятий двір, бо так його прозвав народ, а особливо ті, кому випало нещастя мати з ним зв'язок. Сюди потрапляють і через це місце проходять усі, кого щодня затримують і арештовують у цьому величезному і велелюдному місті, за провину або ж за підозру в провині, а провин тут і справді чимало й різноманітних, тож підозри заходять далеко, розростаються вшир і вглиб. Бо царгородська поліція притримується священного принципу: легше невинну людину випустити з Проклятого двору, ніж ганятися за винною по царгородських закамарках. Тут проходить масштабне й повільне сортування підозрюваних.

Іво Андрич (1892–1975) – найвідоміший сербський письменник, єдиний Нобелівський лауреат з літератури з теренів колишньої Югославії. Народився в боснійському місті Травник, виростав у Вишеграді й Сараєві, де став активним учасником радикальної організації «Молода Боснія», один із членів якої убив австрійського престолонаслідника Франца Фердинанда і цим розпочав Першу світову війну. У період між двома світовими війнами Іво Андрич працював югославським дипломатом у Румунії, Ватикані, Франції, Іспанії і Третьюму Райху. Світову славу здобув завдяки романам «Міст на Дрині», «Травницька хроніка» і «Проклятий двір». Написав два десятки книжок, його тексти перекладено на всі головні мови світу. Помер і похований у Белграді.

© Stevan Keruević

Справжнім дивом є не тільки тематичне багатство цього невеличкого роману – найбільше вражає його архітектоніка, структура розповідних кіл, що накладаються одне на одне. Ми слухаємо історію молодого ченця про його покійного наставника, а вже за мить опиняємося в історії монаха, який потрапив у стамбульську тюрму, щоб за кілька сторінок пірнути у вулички Смирни й зустріти дивакуватого юнака, який закохався в грекиню, а за наступним поворотом фабули пірнути на кілька століть углиб історії і дізнатися про сутічку братів Джема і Баязида. Композиційна довершеність цих оповідей немов затягує нас у вир, і десь посеред книжки ми вже й не розуміємо, про що насправді цей роман і хто в ньому є головним героєм, – це відчуття літературного запаморочення в голові, мов під час танцю дервіша, який поринає в транс.

ІВО
АНДРИЧ

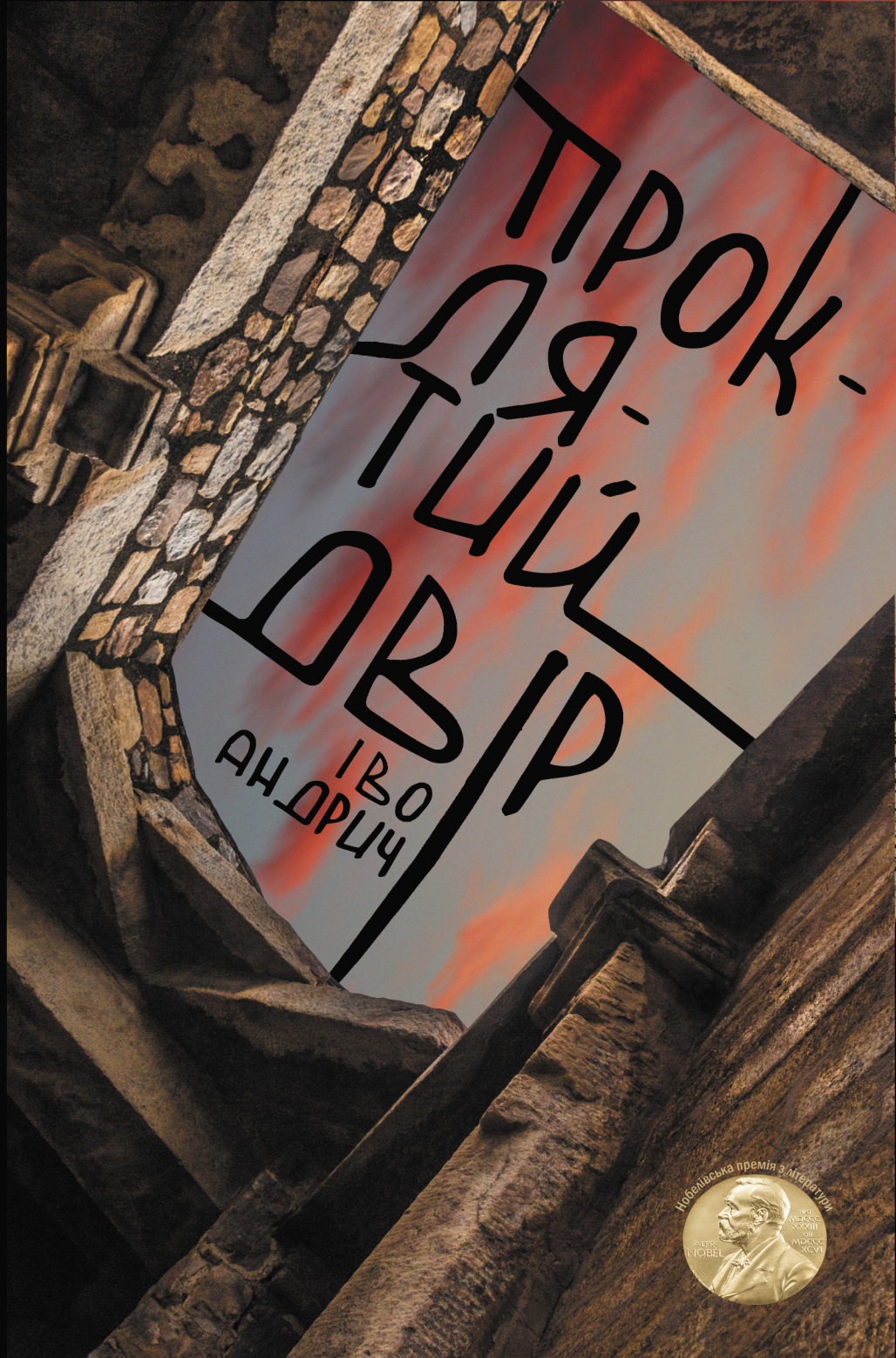
ПРОКЛЯТИЙ ДВІР

ISBN 978-617-614-310-9

9 786176 143109

Іво Андрич

ПРОКЛЯТИЙ ДВІР

Роман

З сербської переклав Андрій Любка

УДК 82-3+821.163.41
А 65

Андрич, Іво

Проклятий двір : роман / Іво Андрич ; пер. із серб. Андрія Любки. – Чернівці : Книги – XXI, 2020. – 136 с.

ISBN 978-617-614-310-9

«Проклятий двір» – один із найкращих і найвідоміших романів Нобелівського лауреата з літератури Іво Андрича. Цей роман побудовано за принципом «історія в історії», що дозволило письменнику поєднати одразу кілька оповідей. Одна з них відбувається на початку минулого століття в стамбульській тюрмі, куди лиха доля закинула монаха-францисканця з Боснії. Інша ж історія сягає XV століття і оповідає про реальну долю Джем-султана, який бореться за владу зі своїм братом Баязидом II. Попри напружений сюжет, це ще й філософський роман, у якому притча про братів-суперників переростає в роздум про сутичку романтичного й прагматичного начал, а «проклятим двором» стає не тільки тюремне подвір'я, а й саме людське життя.

ПРОКЛЯТИЙ ДВІР

Ова књига је штампана уз финансијску помоћ
Министарства културе и информисања
Републике Србије.
Ця книга видана за фінансової підтримки
Міністерства культури та інформування
Республіки Сербії.

Жодну частину з цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва.

ISBN 978-617-614-310-9

Перекладено за виданням:
Andrić, Ivo. Romani. PROKLETA AVLIJA. – Beograd, Laguna, 2014. – 768 str.

All rights reserved:
© The Ivo Andrić Foundation, Beograd, SERBIA

© Книги – XXI, 2020, видання українською мовою
© Андрій Любка, 2020, переклад
© Анна Стьопіна, 2020, обкладинка
Усі права застережено

Зима, снігу намело аж до хатніх дверей, він приховав реальні обриси і всьому надав одного кольору й вигляду. Під цією білістю зник і маленький цвинтар, на якому лише найвищі хрести стримлять із глибокого снігу. Тут видніються сліди вузької стежки на незайманому снігу; стежку витоптали вчора під час похорону фра Петара. Вкінці ця тоненька стежина закручується неправильним колом, а сніг довкруг неї рум'яниться кольором розквашеної глини, і все це скидається на свіжу рану посеред суцільної білосніжності, що тягнеться скільки око сягає і непримітно губиться в сивій пустелі неба, все ще вагітного снігом.

Усе це видно з вікна келії фра Петара. Білість зовнішнього світу змішується тут із дрімливими сутінками, що панують у келії, а тиша гармонійно співживе з тихим шумом його численних годинників, які все ще працюють, хоча деякі, незаведені, вже й зупинилися. Тишу порушує лише приглушена суперечка двох ченців, які в сусідній порожній келії складають список речей, що залишилися після фра Петара.

Старий чернець Мійо Йосич бурчить щось нерозбірливе. Це відголосок його колишніх спорів із покійним фра Петаром, що – як «відомий годинникар, зброяр та механік» – пристрасно збирав усілякий інструмент, витрачаючи на нього монастирські гроші, і ревно оберігав його від сторонніх. Потім він голосно сварить молодого фра Растислава, який пропонує накласти піч, щоб не здійснювати перепис у студеній кімнаті.

– Що за жалюгідна молодь! Усі ви, молоді, такі – мерзлякуваті, як панночки. Треба йому теплу кімнату! Наче мало клали й топили цієї зими!

Тут старому, мабуть, пригадалося, що цим він докоряє покійнику, над яким ще й земля не зляглася, і він прикусив язика, але одразу ж продовжив картати хлопця.

– Я завжди казав: ти не Растислав, а Раствивпав! Навіть ім'я твоє, хлопче, нічого доброго не віщує. Допоки монахів було звати фра Марко, фра Мійо, фра Іво – і часи були добрі, а ви тепер берете імена з романів чи ще казна-звідки, і от маєш – як не фра Растислав, то фра Воїслав чи фра Бранимир. Так і живемо.

Молодий чернець відмахується рукою від цих кпинів і докорів, які чув уже сто разів і ще бозна-скільки буде змушений слухати. А робота продовжується.

Люди, що переписують спадщину небіжчика, який ще два дні тому був тут, живий, як і вони тепер, виглядають якось по-особливому. Вони – представники переможного життя, що йде своїм шляхом і за своїми потребами. Але це не звитяжні переможці. Їхня заслуга лише в тому, що пережили покійника. І коли людина дивиться на них ось так збоку, то виглядають вони трохи як грабіжники, але грабіжники, яким гарантовано

безкарність і які знають, що власник не може повернутися і заскочити їх на гарячому. Вони, звісно, не є такими, але чимось таких нагадують.

– Пиши далі, – чутино грубий голос старого монаха, – пиши: «одні кліщі великі, крицеві. Одна штука».

І так усе по черзі, інструмент за інструментом, а вкінці кожен записаний предмет тупо грюкає, кинутий на купу інших скиданих інструментів, що лежать на малому дубовому верстаті фра Петара.

Коли людина так їх слухає й розглядає, все в ній мимоволі повертається від життя до смерті, від тих, які рахують і привласнюють, до того, хто все згубив і кому більше нічого не треба, бо і його самого вже нема.

* * *

Ще три дні тому на широкій ліжниці, з якої вже зникли сінник і простираadlo, а залишилися тільки голі дошки, лежав або ж сидів фра Петар – і розповідав. І тепер, дивлячись на його засніжену могилу, молодий чернець насправді думає про ті розповіді. І хочеться йому втретє і навіть учетверте сказати, як гарно фра умів розповідати. Але цього він сказати не може.

В останні тижні фра багато й часто розповідав про своє колишнє перебування в Царгороді. То було давно. З огляду на свої важливі й заплутані справи братія вирядила у Стамбул фра Тадію Остоїча, ексдефінітора, ексгвардіана («Він увесь був із цих ексів!»), людину повільну й статечну і закохану в цю свою повільність і статечність. Він знав говорити по-турецькому (повільно й статечно), але читати й писати не вмів.

Через це їй дали йому в супровідники фра Петара – як людину, що знала турецьку грамоту.

Майже рік вони прожили в Царгороді, витратили все, що привезли з собою, вже їй у борги залізли, а нічого так і не владнали. Все через халепу, що спіткала Богу духа винного фра Петара внаслідок божевільного збігу обставин у ті прикрі часи, коли влада вже не розрізняє безневинних від злочинців.

Невдовзі після їхнього приїзду трапилося так, що поліція перехопила лист, адресований австрійському інтернунцієві в Царгороді. То було розлоге донесення про становище церкви в Албанії, про переслідування священників та вірників. Кур'єрові вдалося втекти. Оскільки в той час не було інших монахів, які б прибули з тих країв до Царгорода, турецька поліція, керуючись якоюсь своєю логікою, заарештувала фра Петара. Два місяці він пронидів у в'язниці «під слідством», хоча його ніхто як слід і не допитував.

Про ті два місяці, проведені у стамбульській слідчій в'язниці, фра Петар розповідав більше і краще, ніж про все решту. Розповідав з паузами, уривчасто, як може розповідати важкохвора людина, що намагається не показати співрозмовнику ані свій фізичний біль, ані часті думки про власну смерть. Ці уривки не завжди точно й послідовно накладалися один на одного. Він часто, починаючи знову розповідати, повторював те, що вже одного разу розказував, часто також виривався в оповіді занадто вперед, перестрибуючи добрячі проміжки часу. Розповідав як людина, для якої час уже не має значення і яка через це в житті інших людей також не надає часу і його послідовності жодної ваги. Його розповідь могла обриватися, продовжуватися, поновлюватися, забігати

наперед, повертатися назад, а після закінчення доповнюватися, пояснюватися й розширюватися, без огляду на місце, час і дійсний, реальний і назавжди усталений перебіг подій.

Звичайно, що через такий спосіб розповідання залишалося чимало прогалин і незрозумілих місць, а молодому ченцю було незручно перебивати розповідь, повертатися до них і ставити питання. Найкраще все-таки дозволити людині вільно виговоритися.

I

Це ціле містечко арештантів і наглядців, яке левантійці і морці різних національностей називають *Deposito*, а саме воно більш відоме під назвою *Проклятий двір*, бо так його прозвав народ, а особливі ті, кому випало нещастя мати з ним зв'язок. Сюди потрапляють і через це місце проходять усі, кого щодня затримують і арештовують у цьому величезному і велелюдному місті, за провину або ж за підозру в провині, а провин тут і справді чимало й різноманітних, тож підозри заходять далеко, розростаються вшир і вглиб. Бо царгородська поліція притримується священного принципу: легше невинну людину випустити з Проклятого двору, ніж ганятися за винною по царгородських закомарках. Тут проходить масштабне й повільне сортування підозрюваних. Одних допитують перед судом, інші відбувають тут короткотермінове ув'язнення або ж, якщо вже зрозуміло, що вони невинні, їх випускають, а третіх відправляють на заслання в далекі краї. Це

ще й великий резервуар, з якого поліція черпає фальшивих свідків, підставних осіб і провокаторів усіх мастей. Так цей Двір, наче решето, безперестанку просіює строкату юрбу своїх мешканців, і, завжди повний, весь час наповнюється й порожніе.

Є тут дрібніші злочюжки й злочинці з великої дороги, від дівтака, що вкрав смокву чи гроно винограду з прилавка, до відомих аферистів і небезпечних грабіжників; є тут невинні й обмовлені, недоумкуваті й заблукані або ж помилково звинувачені люди з Царгорода і всієї країни. Переважну більшість складають царгородські арештанти, справжня квінтесенція найгіршого з найгіршого, що лазить по місцевих притонах та базарах, або ж переховується в нетрях передмість. Грабіжники, кишенькові злодії, професійні картярі; знані аферисти й вимагачі; злидарі, що крадуть і обманюють, щоб вижити; пияцюри, весела братія, що забуває заплатити за випите, чи забіяки й зарізяки з шинків; бліді й згорблені горобахи, які в дурманах шукають те, чого не могли отримати від життя, і тому вживають гашиш, курять чи жують опіум і не зупиняються ні перед чим, тільки б добути отруту, без якої не можуть; непоправно порочні старці і непоправно знищені пороком юнаки; люди з різноманітними збоченнями й огидними звичками, яких вони не цураються і не приховують, а часто й виставляють їх напоказ, коли ж приховують, то приховати не можуть, бо ті на кожному кроці випирають з їхніх вчинків.

Є тут убивці і між ними такі, що вже кілька разів утікали з каторги і тому їх закували вже тут, ще до суду й вироку; вони виключно брязкають своїми оковами,

люто проклинаючи і кайдани, і того, хто ці ланцюги вигидав.

Сюди прибувають і всі ті вигнанці, кого проганяють із західних регіонів на заслання, саме тут вершиться їхня доля: або, за допомогою царгородських зв'язків і захисників, вони звільняються й повертаються додому, або ж їх відсилають до місця ув'язнення в Малій Азії чи Африці. Це так звані «пересильні», зазвичай старші, у своєму краї авторитетні люди, представники окремих релігій і груп, вплетані в інтриги й конфлікти десь у своїй стороні і звинувачені владою чи оббрехані супротивниками як політичні злочинці чи бунтівники. Вони приносять повні скрині й бисаги одягу й речей, і насилу захищаються від царгородської потолочі, з якою змушені ділити камеру. Заклопотані й замкнені в собі, вони, наскільки це можливо, тримаються осторонь.

П'ятнадцять приземкуватих і двоповерхових будівель, зведених чи добудованих протягом багатьох років, об'єднаних високим муром, утворюють величезне, видовжене й стрімке подвір'я повністю неправильної форми. Трохи бруківки є лише перед будиночком, в якому розташувалися наглядачі й канцелярія тюрми; вся решта двору – це просто сіра й тверда втрамбована земля, крізь яку навіть трава не встигає пробитися, стільки тут зрана до ночі топчеться людей. А два-три убогих і чахлих деревця, що ростуть посеред двору, обдерті й поранені незалежно від пори року, провадять мученицьке життя. Цей горбистий і просторий двір протягом дня скидається на ярмарок різних рас і народів. А ночами всю цю юрбу заганяють у камери: по п'ятнадцять, двадцять і тридцять душ в одну. Та й тут

продовжується бучне й пістряве життя. Спокійні ночі тут рідкість.

Запеклі царгородські покидьки, що не бояться наглядців і яким на все начхати, співають сороміцьких пісень і викрикують масні пропозиції своїм любаскам із сусідніх камер. Невидимі в темряві люди сваряться за місце й лігвище; кличуть на поміч окрадені. Деякі уві сні скрегочуть зубами й зітхають, інші хриплять і ричать, ніби їх ріжуть. Великі камери в такі миті живуть тільки звуками, наче джунглі в темряві. Долинають то вигуки, то зітхання, а інколи, як речитатив, два-три протяжних слова із пісні, тужна й марна зміна бажань і почуттів, а часом – якісь придушені голоси, гортанні й важкі.

З двору теж долинає гуркіт, бо старезна двостулкова брама, що відчиняється й зачиняється зі скрипом і грюкотом, вночі приймає чи викидає людей поодиночі та групами. Вночі виводять засуджених на відбування кари чи заслання. А часто після великих бійок у порту приводять запінених, потріпаних і скривавлених людей, все ще гарячих від гніву, алкоголю, дістаних і завданих ударів. Вони ричать один на одного, погрожують і силкуються, якщо випадає нагода прослизнути між заклопотаних наглядачів, вдарити супротивника ще раз. А коли їх розтягнуть і позамикають, вони ще довго не можуть заспокоїтися, перегукуючись із камери в камеру страшними прокльонами й лайкою.

Коли настане день, здоровій і чистій людині буває дещо легше. Тільки трохи легше. Весь цей люд виривається із задушливих камер на просторий двір і тут, на сонці, чиститься від вошей, перев'язує рани чи продовжує грубі жарти й безкінечні гострі суперечки та темні обрахунки. Утворюються тихі або гамірні

гурти. Кожен такий гурт має свій центр. Це групка картярів чи жартунів, або ж одна-єдина людина, що тихо співає чи декламує масні й смішні пісеньки, або наївний базіка чи одержимий маніяк, з якого дешево й грубо знущається навколишній гурт.

Фра Петар підійде до одного з цих гуртів, і здаля прислухається й приглядається. («Яке щастя, що я в мирському одязі і ніхто не знає, хто я і що я!»).

Тут, у затінку поруч із будівлею, де розташована його камера, кожного ранку збирається невеличкий гурт навколо якогось Заїма. Це дрібний і згорблений чоловічок, що виглядає сполоханим і говорить тихо, але впевнено й натхненно, а говорить він завжди про себе і щедро перебільшуючи. Розповідь завжди та сама, але він настільки поширює й роздуває її, що треба було б принаймні сто п'ятдесят років, щоб усе це пережити одній людині.

Сонце лише щойно визирнуло, а розмова вже триває.

– Боже ж ти мій, скільки ти всього на світі бачив, Заїм-ага.

– Бачив, але що мені з того, якщо я так постраждав, а лихі люди не дають жити порядному чоловіку. А я й справді багато де побував, і скрізь мені добре було, і люди мене шанували й віддавали належні почесті, та і я поводився як слід і з кожним умів гарно й чесно обійтись.

Затим він мовчки дивиться перед себе, мовби підглядаючи в записник, і починає говорити так, ніби продовжує з того місця, на якому закінчив.

– В Адапазарах я кинув якір і одружився. Добра й розумна в мене була жінка. Люди мене дуже шанували, а моя крамниця фарб була першою в місті.

– Чому ж ти не зостався там?

– Ет, чому! Диявол підмовив мене взяти ще одну дружину. І з того дня все пішло шкереберть. У перші дні я був нею задоволений. Це мушу визнати. Але який у неї був норів! Я вже й не кажу про те, що вона посварилася з моєю першою дружиною й перетворила дім на пекло, а коли йшла по місту, то про таку казали: в одній руці солома, в другій – вогонь. Куди б не пішла, скрізь починалися сварки й ворожнеча. Як то кажуть, вона б, далєбі, і два ока на одній голові пересварила. Брати моєї першої дружини стали проти мене. Місцевий люд мене зненавидів. І я, побачивши, що втрачаю авторитет і покупців, а якщо так і далі піде, то й голову втрачу, по тайки і крадькома розпродав товар та інструмент, а сам подався світ за очі.

– Ех, брате! Шкода! – каже хтось занепокоєно.

Заїм тужно хитає головою, ніби тільки він сам знає, наскільки це шкода.

– Ну й утікач із тебе, чому ж ти не прогнав ту бестію, а сам утік, полишивши стільки свого добра? – глухим голосом каже чоловік атлетичної статури з гурту навколо.

– «Прогнав, прогнав!». Це не так легко. Якби ти знав, що то за жінка була. Не можеш від неї відліпитися, хоча й бачиш, що пропадаєш.

– Тю, то й що! Я б її прогнав, навіть якби між ногами мала сонце, а на животі місяць!

Це знову промовляє атлет, після чого махає рукою й розгнівано покидає гурт.

– Е, та що ви все – жінка, жінка! Коли загасиш свічку, всі вони однакові.

А дрібний чоловічок оповідає далі: як дістався аж до Трапезунта і взяв там шлюб із заможною вдовою.

– Вона дбала про мене, як про себе. Я прожив там чотири роки, як у Бога за пазухою. Але, на моє нещастя, жінка розхворілася й померла, а я від горя вже не міг там залишатися, тому розпродав усе і знову вирушив куди очі глядять. Я працював скрізь, і всюди мене цінували й любили за мої золоті руки. Я дійшов до Солуня. І тут одружився...

– Знову!

– Чотири професії я опанував і одинадцять разів женився.

– Ох, ого! І що далі було? – запитують із гурту.

– Далі? Ошукали мене жиди, її родичі. Коли б мені тепер виплатили бодай половину того, що вони заборгували, я був би багатого людиною. І легко б очистився від наклепу й вийшов звідси.

А «наклеп» полягав у тому, що його звинуватили в розповсюдженні фальшивих грошей. Найгірше ж те, що він не вперше був звинувачений у цьому. Це в нього щось на кшталт хвороби. Щойно він викрутиться від одного звинувачення чи відсидить строк, одразу ж хапається за таку саму справу чи якусь іншу аферу, а оскільки він незграбний, то миттю й попадається. І при цьому він не припиняє марити (й брехати) про щасливе одруження і «чотири свої славні ремесла». Тепер, якщо все доведуть, на нього чекає суворе покарання, тому він упивається й сам себе обманює власними побрехеньками, напівбрехнями і напівправами, які цілими днями оповідає охочим роззявам, готовим сміятися з будь-чого. Щойно гурт навколо нього розходиться, він тиняється двором як неприкаяний, і підходить до іншого гурту.

З якимось гробовим і плачливим виразом обличчя він слухає жарти, з яких інші сміються голосно

й нестримно. Слухає все, про що тут говорять; довго, скромно й терпляче чекає своєї нагоди. І коли випадде йому підхожа хвилина, він у розмову заходить механічно. Хтось згадає якусь країну – наприклад, Єгипет. Заїм його перебиває готовою розповіддю.

– Мав я жінку-египтянку. Вона була старшою за мене і піклувалася про мене так, що й рідна мати краще не змогла б. Два роки ми гарно прожили. Я тішився в громаді авторитетом. Але що з того? Одного дня...

І знову починається якась історія про вигадану країну і подружнє нещастя, яку одні слухають з дошкульними коментарями, а інші ще на початку відходять, махнувши рукою й не шкодуючи небораку Заїма.

– Це в нього вже вісімнадцята.

– До побачення! Повідомте, коли він завершить історію.

Але ця розповідь маніяка і невиліковного фальсифікатора Заїма, який мріє про спокійне життя з ідеальною жінкою, швидко губиться в приглушеному крику з сусіднього гурту, де спалахнула сварка з такими прокльонами, що їх і не почуєш від людей за стінами Двору.

* * *

Саме розташування Проклятого двору було чудним, наче розрахованим на мордування й більші страждання ув'язнених. (І фра Петар часто повертався до цього, намагаючись його описати). З Двору не видно ні міста, ні пристані з покинутим арсеналом на березі біля неї. Лише небо, велике й немилосердне у своїй красі,

а вдалині – тільки клаптик зеленого азійського берега на тому боці невидимого моря, поодинокий вершечок невідомої мечеті або величезного кипариса за стіною. Все невиразне, безіменне й чуже. І тому чужинець тут має постійне відчуття, що опинився на якомусь диявольському острові, поза всім, що до цього означало для нього життя, і без надії невдовзі його побачити. А в'язні з Царгорода покарані, крім іншого, ще й тим, що зовсім не бачать і не чують свого міста; вони в ньому, а ніби за сто верст від нього; і ця уявна віддаль мучить їх так само, як і справжня. Через усе це Двір швидко й невідчутно скручує людину й підкорює собі так, що вона вже й сама губиться. Забуває те, що було, і все менше думає про те, що буде, тож для неї минуле й майбутнє зливаються в одну-єдину теперішність, в незвичне й страшне життя Проклятого двору.

А коли трапиться, що небо захмариться й почне віяти теплий і нездоровий південний вітер, що приносить запах морської гнилі, міських нечистот і смороду з невидимої пристані, тоді життя в камерах і на подвір'ї стає справді нестерпним. Важкий сопух долинає не тільки з пристані, а й тхне з усіх будівель і предметів; виглядає на те, що вся земля, зайнята Проклятим двором, поволі гние й пускає такий запах, що труїть людину, аж їй шматок стає поперек горла, а життя остогидає. Дме вітер, і наче невидима хвороба спадає на всіх. І спокійні люди починають нервуватися й у тій своїй роздратованості гнівно метаються Двором, шукаючи сварки. Нестерпні самі для себе, арештанти чіпляються до своїх товаришів чи наглядачів, що в такі дні й самі роздратовані й озлоблені на всіх. Нерви натягуються до межі або раптом здають, провокуючи небезпечні вибухи

і безумні вчинки. Спалахують гострі, безпричинні сутички, починаються випадки, незвичні навіть і для Проклятого двору. І поки одні такі люті, що кидаються на кожного зустрічного, інші, старші й стриманіші люди, мовчать годинами, відокремлені, і пояснюють щось своїм невидимим противникам нечутним шепотом або ж лише виразами обличчя та слабкими порухами рук і голови. Скидаються вони на привидів.

У ці часи загального збудження безумство, наче зараза чи полум'я вогню, йде від камери до камери, від людини до людини, і переходить з людей на тварин і неживі предмети. Неспокій охоплює і псів і котів. Частіше й стрімкіше починають сновигати від стіни до стіни пацюки. Люди грюкають дверима і брязкають ложками об металевий посуд. Речі самі випадають із рук. На якусь мить все стишується до загального, болісного виснаження. І одразу по тому в якихось замкнених камерах разом із першими сутінками зчиняється такий гармидер, що весь Двір дрижить і відлунює. Зазвичай до них своїм криком доєднуються й інші камери. Тоді здається, ніби все, що в Проклятому дворі має голос, – кричить і репетує щосили, в хворобливій надії, що десь на піку цього галасу весь Двір потріскається й розпадеться, і в якийсь спосіб йому раз і назавжди настане кінець.

У такі години увесь Проклятий двір зойкає й гуркоче, наче величезне дитяче брязкальце в руках казкового велетня, а люди в ньому перекочуються, корчаться, б'ються одне об одного й стіни, наче зернятка в такій брязкітці.

Управитель і його люди добре знають дію цієї гнилі й небезпечного південного повію і намагаються

уникати конфліктів, наскільки це можливо, адже й самі вони заражені й знервовані, охороняють браму, збільшують число вартових – і чекають, поки цей південний вітер ущухне. Вони добре знають із власного досвіду, що кожна спроба «встановити порядок» буде небезпечною й приреченою на поразку, оскільки немає кому це здійснити і нема тих, що послухаються. А коли здорові північні вітри нарешті здолають південний і трохи розпогодиться, сонце визирне і повітря прочиститься, в'язні веселими юрбами ринуть у Двір, вигріваються на сонці, сміються й жартують, як люди, що вилікувалися від хвороби або врятовані з кораблетрощі, а все, що трапилося за ці два-три дні, легко кане в забуття. Ніхто нічого не може пригадати, навіть якби й хотів.

Управителем цієї знаменитої й страшної установи є Латиф-ага, прозваний Караджозом. Це прізвисько вже давно стало його справжнім іменем, і під ним його знають не лише тут, а й далеко за мурами Проклятого двору. Він і своїм виглядом, і своїм норовом є уособленням Двору.

Батько його був викладачем в якомусь військовому училищі; тихий чоловік, любитель книжок і роздумів, він одружився вже в зрілих літах й мав лише одну дитину, хлопчика. Дитя було жвавим і метким, любило книги, а особливо музику й різні ігри. До чотирнадцяти років хлопчик добре вчився й заповідалося на те, що він піде батьковими стопами, але тоді його жвавість почала перетворюватися на шаленство, а його метикуватість повела хлопця хибним шляхом. Хлопець почав швидко змінюватися, в тому числі й фізично. Він раптово зробився кременем і неприродно погладшав. Його

розумні карі очі хижо забігали й заблищали. Він кинув школу й почав валандатися з музикантами й фокусниками в шинках, з картярками, пияками і курцями опіуму. Сам він не володів жодним хистом чи талантом, але й не мав справжньої пристрасті до карт чи пияцтва: його просто вабив цей світ і все, що навколо нього в'ється, так само, як його сповнювало відразую все, що пов'язане зі світом спокійних, звичайних життів, усталених звичок і постійних обов'язків.

Норовливий і ще не досвідчений, молодик швидко загруз у темних справах і зухвалих витівках свого товариства, що привело його в конфлікт із законом. Та й не один раз. Батько кілька разів витягав його із в'язниці, використовуючи свій авторитет і знайомства з впливовими людьми, зокрема з начальником місцевої поліції – своїм старим і добрим шкільним другом. «Чи це можливо, що мій син проникає в чужі будинки, грабує торговців й викрадає дівчат?», – у відчай запитував батько. А старий досвідчений начальник поліції відповідав йому спокійно, але правдиво. Щоб крав, цього сказати не можна, і торговців не ошукує, і дівчат особисто він не викрадає, але де б такі ситуації не трапилися – можеш бути впевненим, що десь тут і його неподалік знайдеш. А якщо ми все так і залишимо, то невдовзі він і сам піде на злочин. Тому треба не гаяти часу й шукати якогось рішення. І начальник міської поліції знайшов таке «рішення», яке вважав не тільки єдиною можливістю, а і найкращим: взяти хлопця, що ступив на хибний шлях, до себе на службу. І як це буває, з молодого чоловіка, що вже зайняв своє місце між картярками і багатенькими гультьями, він став добрим і старанним стамбульським поліцаєм.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ